

Mandag den 13. august 2007

Om malerne på Tisvildeegnen. en bog, en forening og dens virke.

En egn fuld af billeder

Ludvig Møgelgaard: Træer i aftenlys, Tisvilde 1916.

Af Susanne Fabricius

NR. 29, 20. - 26. juli 2007

Enhver, som har sin gang i området omkring TisvildeHegn, vil vide, at egnen byder på en særegen og eventyrlig natur med en varieret skov, en strand med klitter, Danmarks største sø, moser, bakker og udsigter, alt sammen inden for overskuelige afstande. Selvom jeg har gennemcyklet egnen på kryds og tværs i mange år, kan jeg stadig finde nye pletter af stor skønhed eller vende tilbage til gamle. Landskaber, specielt skove, lever og forandrer sig. Egnen har da også været et rigt revir for kunstnere, herunder især billedkunstnere.

Siden 2000 har møbelforretningen Klassik afholdt udstillinger med den lokale kunst på Tisvilde Skole, og sidste år udkom Elisabeth Fabricius' bog »Maleme på Tisvilde-egnen siden Guldalderen« med støtte fra Marie og Victor Haagen-Müllers fond. Parret Haagen-Müller var begge aktive kunstnere og en del af kredsen omkring William Scharff. Blandt andre af egnens malere, som er gået over i den danske kunsthistorie, kan nævnes Julius Paulsen og Albert Gottschalk. For alle andre end medlemmerne af den fortjenstfulde forening Vejby-Tibirke Selskabet, som gennem årene har oparbejdet en stor samling af Tisvilde-malernes arbejder, var mange af de øvrige malere på vej i glemmebogen, da Klassik begyndte sine udstillinger.

Som Elisabeth Fabricius påviser, vander nok tale om en kunstnerkoloni, men ikke i samme forstand som Skagensmalerne eller Fynbomalerne. Tisvilde-kunstnere gennem tiden havde venskabelig kontakt indadtil, men udgjorde ikke grupper med fælles front udadtil. Det kan være en af forklaringerne på, at de ikke har fået samme plads i eftertiden som de andre egnsmalere – og måske på, at Tisvilde-Tibirke trods alt og heldigvis ikke kan hamle op med Skagen i mondænit.

Det er kommet bag på Elisabeth Fabritius, hvor mange kunstnere, der i kortere eller længere tid færdedes i omegnen af Tisvilde(Leje) og Tibirke. Som forløbere omtales nogle enkeltstående malere, der svingede penslen på Frederiksværk-egnen. Som de første egentlige Tisvilde-malere peger hun på venneme J.Th. Lundbye (1818-48) og P.C. Skovgaard (1817-75). Lundbyes far, som var officer, blev i 1836 forflyttet til Frederiksværk, og fra 1837 udførte sønnen en række skitser og malerier fra en anden kant af Arresø som »Landskab ved Arresø med udsigt mod flyvesandsbakkerne« (dvs. Tibirke Bakker) (1838), der både er et udsagn om naturen og perioden, Guldalderen. Stenene i forgrunden taler om forgangen storhed, og resten af billedet ånder idyl og skønhed. Mere dramatik er der i Skovgaards »Udsigt mod Frederiksværk fra Tisvilde Skov« (1839). Sommeren 1843 indlogerede venneme sig i Vejby, hvor Skovgaard havde familie, og begge udviste en fin sans for egnens særpræg i de billeder, som kom ud af opholdet. I samme periode udførte Jørgen Sonne (1801-90) sit berømte »Sankt Hans nat, de syges søvn på Helenegraven ved Tisvilde« (1847), som regnes for et af dansk nationalromantiks hovedværker.

En anden, enklere natursensibilitet præger det moderne gennembruds malere, som genfandt egnen i 1880'erne. En central figur i denne gruppe var Julius Paulsen (1860-1940), som i kraft af sit professorat på Kunstakademiet fik indflydelse på andre (Tisvilde)malere – en indflydelse, som også gjorde sig gældende i perioden, der fulgte. Viggo Johansen holdt ellers til på Skagen, men har bidraget med nogle fint fangne belysninger i de nordsjællandske landskaber som i »Aftenlandskab. Tisvilde« (1885). Albert Gottschalk (1866-1906) huserede på Tisvilde Kro i en række somre fra 1892 og bidrog med en række usædvanligt beskåede og henkastede billeder. Han fik også indflydelse på eftertiden, idet han støttede den unge William Scharff.

Det skete, mens Scharff (1886-1959) boede hos sine bedsteforældre på Haardlandsgaarden ved Godhavn. Den velbevarede, charmerende gård er i dag et bed-and-breakfast-sted, hvor der også holdes udstillinger. Efter en periode i København erkendte Scharff ved synet af Jørgen Sonnes omtalte Skt. Hans-billede på Statens Museum for Kunst, hvor hans rødder var. I 1918 købte han huset »Spaankrogen« i Tibirke Lunde, som han ejede frem til sin død. Scharff tilhørte modernismen, og med ham holdt bruddet med naturalismen sit indtog på Tisvilde-egnen. Blandt de malere, der ikke blot var gæster på egnen som Lundbye, Skovgaard og Gottschalk, men faste hel- eller halvårsboere, er Scharff uden tvivl den største og den, som især har banet vej for nye syns- og malemåder. Hans måde at anskue hegnet på var en stor oplukker for mine barnlige øjne, og i 1955 må han stadig have nydt en vis agtelse, da han udførte fortæppet til datidens nye Tivolis Koncertsal. Den nærmeste eftertid overså ham, men i 2001 i forbindelse med udstillingen på blandt andet Nivaagaard og Vejle Kunstmuseum lod det til, at tiden var inde til en revurdering.

Scharff var en del af dansk kubisme, men også helt original. Det specielle ved hans visioner var, at han ofte benyttede en særegen, streng symmetri i alteragtige kompositioner med centralperspektiv, men på en paradoksalt flad måde. Han bragte en poetisk version af Tisvilde Hegn ind i Handelsbanken (Danske Bank) med »Legende III« og »Legende IV« (1915-16 og 1920). Scharffs store rumdysmykninger er på én gang monumentale og lette. Ud over den specielle stilisering er hans arbejder let genkendelige på deres mættede og dristige farver. Skønnest er de, når han gengiver hegnet blågrønne skær.

Scharffs syner har tydeligvis påvirket Carl Jensen, Victor Haagen-Müller, Elisabeth Karlinsky, Christine Swane og Mogens Valeur, og lighedstræk findes hos et væld af hans samtidige og efterfølgere. Blandt de samtidige har Marie Haagen-Müller, Ebba Holm og Ove Kunert deres eget udtryk, ligesom Cesar Kunwald (1870-1946), Herman Vedel (1875-1948) og Kristian Møhl (1876-1962), som just nu får deres egen udstilling under overskriften »Tre malere omkring Bækkebroen« med Vejby-Tibirkeselskabet som initiativtager. Den er kun åben de to sidste weekender i juli, og jeg har derfor i skrivende stund ikke set den.

Bækkebroen er området omkring Bækkebrovejens udmunding i Frederiksværk-Helsingevejen over for Arresø. De havde deres sommerboliger og verden tæt på hinanden i dette hjørne af egnen. De af deres arbejder, som jeg har haft lejlighed til at se, viser, at et begrænset rum ikke nødvendigvis er ensbetydende med indskrænkethed.

Cesar Kunwald var ungare og oprindelig ingeniør, men kom ad omveje til kunsten og til Danmark. I området ved Bækkebroen byggede han et atelier og en venitabel koloni af sommerhuse. Heller ikke Vedel og Møhl var dårligt stillede, hvad husly angik. Ingen af dem lader til at have været skelsættende, men alle tre har godt fat i hver sin flig af landskabet – med Vedel som den givetvis mest originale med sit sværmeriske clair obscur, mens de andre holder sig til forskellige tonearter af dagens lys.

Tilbage til Elisabeth Fabritius' fremstilling kommer vi nu til et langt kapitel, »Traditionens Tisvilde-malere«, som mestendels er en leksikalsk gennemgang af en række mere eller mindre interessante malere, som formentlig er gået eller ville gå over i glemslens uendelighed, havde det ikke været for denne bog. Flertallet af dem lever godt op til overskriften, men indimellem er der billeder, som fanger andet og mere end en almindelig natursker ville være i stand til at se med sit blotte øje, som Ludvig Møgelgaards »Træer i

aftenlys, Tisvilde« (1916) og Aage Bertelsens »Fra Tisvilde« (1909). Jo nærmere vi kommer vores egen tid, jo mere ensartede bliver resultaterne af anstrengelse. I det afsluttende kapitel, »Nyere kunst«, afslører forfatteren endelig kriteriet for at være en Tisvildemaler i hendes forstand. »Betegnelsen Tisvildemalere må forbeholdes de, der dyrkede og dyrker glæden ved det genkendelige og skildrer Tisvilde-egnens karakteristiske landskaber og belysninger«. Heri ligger vel også noget af forklaringen på den tamhed, som noget af den senere Tisvilde-kunst er ramt af. I en lang periode var det (let)genkendelige simpelthen blevet en vare til hjemlig vægudsmykning, og nogle af de senere kunstneres værker, som er reproduceret i bogen, adskiller sig ikke meget fra de udvandede akvareller, som i generationer er blevet faldt fra gaveboder på landets feriesteder, og som pryder mangan en sommerhusvæg, hvor de kan give en vis atmosfære.

Overskriften »Nyere kunst« dækker ikke over den slags hyggelige billeder, men over stærkt stiliserede, surrealistiske og nonfigurative billeder, som de kan ses hos Christine Swane, Vilhelm Bjerke Petersen, Åse Riisager og Ejler Bille, som alle enten har boet eller holdt til på egnen og fortolket den på helt specielle måder. Nu har det genkendelige igen vundet indpas i dansk kunst og det endda i stor stil. Gad vide om ikke Michael Kvium's birkestammer er afluret i Asserbo. Det er selvfølgelig ikke Tisvilde, men tæt på, og Elisabeth Fabritius gør selv afstikkere vestpå.

En anden maler, hvis virke jeg savner belyst i bogen og tilsyneladende også i Vejby-Tibirke Selskabets arbejde, er Hans Scherfig. Han boede i nogle år i Tibirke gamle skole med sin kone Elisabeth Karfinsky. Her samlede han erfaringer til sin giftige, men sikkert realistiske beskrivelse af en ejendomsbesidder i Bakkerne i »Den forsvundne fuldmægtig« (1938), men han har efter min mening også samlet inspiration til sine junglebilleder ved at færdes i hegnet. Det er de samme farver og det samme lys, han benytter. Når jeg sidder på min egen grund, venter jeg hele tiden, at godmodige tapirer og elefanter skal komme til syne og spise af min hånd.

Vejby-Tibirke selskabet blev oprettet 1966, og jeg citerer fra de nyeste vedtægter: »Dets formål er at bevare kendskabet til Vejby-Tibirke-egnens særpræg. Dette sker primært ved at indsamle kunst, litteratur og mediekunst, der er skabt af personer med tilknytning til egnen./ Selskabet skal medvirke til etablering af et museum til formidling af det indsamlede materiale«. Ifølge forordet af bestyrelsen for Marie og Victor Haagen-Müllers Fond til »Maleme på Tisvilde-egnen« havde Marie Haagen-Müller skænket sit hus og sin formue til »et besøgssted, der skulle give offentligheden en mulighed for at få et indtryk af det kunstnerliv, der gennem det 20. århundrede udfoldede sig i Tibirke bakker og Lundene. Planerne kunne ikke realiseres, men i overensstemmelse med testamentet oprettedes i stedet en fond, der blandt andet kan finansiere forskning og publicering af skrifter, der øger kendskabet til de kunstnere, som gennem tiden har virket i området«. Bestyrelsen afslutter med at udtrykke et håb om, at bogen kan bidrage til etableringen af et sådant museum. Et sådant ønske kan man kun istemme. Uanset om nogle af Tisvilde-kunstnere er mere interessante af kulturhistoriske end af kunstneriske grunde, så er de interessante.

Nu vil jeg sadle min egen kæphest og slutte op i travet mod ønskedrømmene. Da en del af den kunst, som Elisabeth Fabritius omtaler/afbilder i sin bog, hører hjemme på Asserbo- og Frederiksværk-egnen, hvad villeså være mere nærliggende end at indlemme Asserbo i Vejby-Tibirke Selskabet, købe og istandsætte det pragtfulde tidligere hotel og kostskole »Asserbohus«, som lige er sat på markedet til en pris af 22 millioner, og som står i fare for at blive nedrevet? Det ville være den ideelle ramme blandt andet om et kombineret kunst- og kulturhistorisk museum. Hvis der er en flink mæcen, som læser disse ord, er jeg sikker på, at Vejby-Tibirke Selskabet gerne hører fra hende/ham.

Elisabeth Fabritius: Maleme på Tisvilde-egnen siden Guldalderen. Marie og Victor Haagen-Müllers Fond. 2006

Udstillingen »Tre malere omkring Bækkebroen«, weekenderne 21-22. og 28-29. juli kl. 11-17, samtidig med Klassiks årlige salgsudstilling, på Tisvilde Skole.

Vejby-Tibirke Årbog 2007. www.vejby-tibirke-selskabet.dk, hvor man kan melde sig ind og rekvirere kataloget fra sidste års jubilæumsudstilling.